
ANNALS
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. LXV (1)

SECTIO E

2010

Katedra Agronomii, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny
ul. J. Słowackiego 17, 71-434 Szczecin,
e-mail: stanislaw.dzienia@zut.edu.pl

STANISŁAW DZIENIA, STANISŁAW PUŻYŃSKI

Polskie rolnictwo – prognozy zmian

Polish agriculture – prognosis of changes

Streszczenie. Polska charakteryzuje się znacznym potencjałem ziemi rolniczej, biorąc pod uwagę areal użytków rolnych oraz udział w produkcji rolnej UE. Struktura agrarna charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem i zróżnicowaniem regionalnym. Przeważają gospodarstwa o wielkości ekonomicznej 0–2 ESU. Najwięcej tych gospodarstw znajduje się w województwach śląskim, podkarpackim i małopolskim. Warunkiem zwiększenia konkurencyjności polskiego rolnictwa jest poprawa struktury agrarnej, zmniejszenie zatrudnienia oraz zwiększenie wydajności pracy. Tempo procesów koncentracji użytkowanej rolniczo ziemi będzie zależę od sytuacji na rynku ziemi oraz oddziaływania czynników o charakterze społecznym i demograficznym. Strategia wspólnej polityki rolnej UE przewiduje wspieranie i rozwój gospodarstw rodzinnych, które spełniają warunki zrównoważonego rozwoju, zabezpieczają bioróżnorodność i aktywizację obszarów wiejskich.

Słowa kluczowe: rolnictwo, obszary wiejskie, zatrudnienie w rolnictwie, prognoza zmiany liczby i powierzchni gospodarstw

WSTĘP

W polityce strukturalnej dotyczącej rolnictwa UE wyraźnie akcentuje się od początku lat 90. podnoszenie konkurencyjności, ochronę środowiska oraz krajobrazowo-kulturowych walorów obszarów wiejskich. Jednym z warunków zwiększania konkurencyjności polskiego rolnictwa jest poprawa jego struktury agrarnej [Woś i Zegar 2004, Baum i Wielicki 2007, Józwiak 2007, Mierosławska 2008]. Niewłaściwa, zbyt rozdrobniona struktura agrarna jest przyczyną niskiej produktywności wielu gospodarstw rolnych, hamuje w nich wdrażanie postępu technologicznego oraz ogranicza racjonalne wykorzystanie potencjału produkcyjnego rolniczej przestrzeni produkcyjnej [Wrzaszcz

2008]. Według Zegara [2004] istniejąca struktura agrarna wywiera znaczący wpływ na sytuację ekonomiczną rolnictwa, a dotychczasowe tempo przemian agrarnych w Polsce jest niezadowolające oraz bardzo zróżnicowane regionalnie.

Celem opracowania jest analiza aktualnej struktury agrarnej w Polsce, potencjału produkcyjnego rolnictwa oraz przedstawienie kierunku i tempa zmian w liczbie gospodarstw i powierzchni użytków rolnych w grupach obszarowych gospodarstw w ujęciu krajowym i regionalnym.

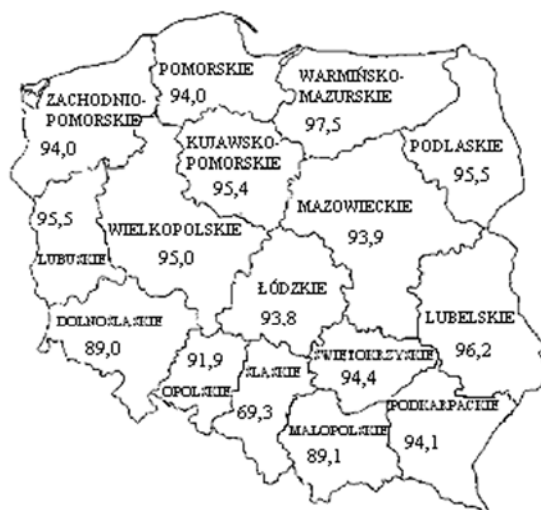
MATERIAŁ I METODY

Za podstawowe źródło informacji przyjęto dane statystyczne GUS z lat 2005–2008. Wykorzystano również opracowania Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi [2005, 2007] oraz wyniki badań innych autorów.

WYNIKI

Charakterystyka obszarów wiejskich

Obszary wiejskie w Polsce w 2005 r. według klasyfikacji TERYT stanowiły 93,2% powierzchni kraju, a w ujęciu regionalnym wahały się od 69,3 w woj. śląskim do 97,5% w woj. warmińsko-mazurskim (rys. 1). W 2007 r. na wsi mieszkało 38,8% ogółu ludności, od 21,4% w województwie śląskim do 59,4% – w podkarpackim [GUS 2008].

Rys. 1. Udział powierzchni obszarów wiejskich w powierzchni ogółem według klasyfikacji TERYT w 2005 r. Źródło: Charakterystyka... 2005

Fig. 1. Share of rural areas in total area according to TERYT classification in 2005
Source: Charakterystyka... 2005

Obszary wiejskie są zróżnicowane nie tylko pod względem środowiska naturalnego, lecz także stanu infrastruktury technicznej i społecznej, sytuacji na rynku pracy, racjonalności struktury produkcji rolnej itd. Według Krasowicza i Kusia [2006] średnia powierzchnia indywidualnego gospodarstwa rolnego w latach 2003–2005 wynosiła 7,5 ha użytków rolnych i wahała się od 3,2 ha w woj. małopolskim do 16,9 w warmińsko-mazurskim. Powyższy stan obszarów wiejskich determinuje przydatność ekologiczną i gospodarczą poszczególnych regionów oraz tempo przystosowań do standardów UE.

Potencjał produkcyjny rolnictwa

Ziemia stanowi, obok kapitału i zasobów pracy, podstawowy czynnik produkcji. W 2005 r. powierzchnia użytków rolnych wynosiła 15 957 tys. ha, co lokuje nasz kraj na 5 miejscu po Francji, Hiszpanii, Niemczech i Wielkiej Brytanii. Na 1 mieszkańca przypadało w Polsce 0,42 ha użytków rolnych, we Francji 0,49 ha, w Hiszpanii 0,66 ha, Wielkiej Brytanii 0,28 ha, we Włoszech 0,25 ha i w Niemczech 0,21 ha [GUS 2007].

Rys. 2. Pracujący w rolnictwie na 100 ha użytków rolnych. Źródło: MRiRW 2007

Fig. 2. Employed persons in agriculture per 100 ha of agricultural land.

Source: MRiRW 2007

W produkcji rolnej UE Polska w 2005 r. plasowała się na 7 miejscu (4,9%) po Francji (20,3%), Włoszech (14,2%), Hiszpanii (12,7%), Niemczech (12,6%), Holandii (6,9%) i Wielkiej Brytanii (6,5%).

Pracujący w rolnictwie stanowili w 2005 r. w Polsce 10,1% ludności aktywnej zawodowo, w Hiszpanii – 2,6%, we Włoszech – 1,8%, Francji – 1,2%, w Niemczech – 1,0%, Rumunii – 5,7%, Republice Czeskiej – 3,9%. Zatem Polska ma dość znaczne zasoby siły roboczej, zwłaszcza na obszarach wiejskich, tworząc tzw. przeludnienie agrarne. Zasoby te są bardzo zróżnicowane regionalnie, od 3,7 w woj. zachodniopomorskim do 24,2 osoby na 100 ha użytków rolnych w woj. małopolskim (rys. 2).

Według Gołębiewskiej [2008] wydajność pracy w rolnictwie, mierzona wartością produkcji na 1 zatrudnionego w tys. euro była mniejsza 24 razy niż w Danii, 17 razy niż w Holandii, 10 razy niż w Niemczech i Francji oraz 3 i 2 razy niż w Czechach i Słowacji.

W polskim rolnictwie produkcję o wartości 100 tys. euro wytwarzało 25 osób, w Danii, Holandii i Belgii – 2 osoby. Według GUS [2006] w 2005 r. aż 61,5% osób kierujących gospodarstwem rolnym nie miało wykształcenia rolniczego, natomiast wyższe – 1,2%, a średnie – 6,4%.

Struktura obszarowa gospodarstw

Struktura agrarna wywiera istotny wpływ na sytuację ekonomiczną rolnictwa. W Polsce obserwuje się jednocześnie zjawisko koncentracji i dekoncentracji ziemi (tab. 1). Z jednej strony wzrasta liczba gospodarstw powyżej 20 ha i jest to zjawisko korzystne dla procesu integracji z UE, a z drugiej strony powstają gospodarstwa mniejsze w przedziale 1–5 ha, przy zmniejszającej się liczbie gospodarstw w grupie 5–20 ha. Według Zegara [2004], Mierosławskiej [2008] dotychczasowe tempo przemian agrarnych w Polsce jest niezadowolające.

Tabela 1. Liczba gospodarstw rolnych w grupach obszarowych użytków rolnych. Źródło: GUS 2008
Table 1. Number of farms in groups of agricultural land area. Source: GUS 2008

Lata Years	UR* tys. ha thousands ha	Grupy obszarowe gospodarstw Groups of farm size					Przeciętna powierzchnia gospodarska Average farm area ha UR
		1–4,99	5–9,99	10–19,99	20–49,9	> 50	
		%					
1995	2048	54,6	26,7	15,1	3,3	0,3	6,7
2000	1881	56,4	23,8	15,4	4,7	0,7	7,2
2005	1782	57,9	21,8	13,7	5,5	1,1	7,6
2006	1806	57,0	23,0	13,7	5,2	1,1	7,7
2007	1804	57,4	22,2	13,5	5,7	1,2	7,8

*UR – użytek rolny – agricultural land

Według GUS [2007] w 2005 r. było w Polsce 57,9% gospodarstw o powierzchni – 5 ha, które zajmowały 18,5% użytków rolnych. Najwięcej tych gospodarstw było w południowo-wschodniej części kraju (woj. małopolskie, podkarpackie i śląskie), a najmniej w woj. podlaskim, warmińsko-mazurskim, kujawsko-pomorskim i wielkopolskim. Gospodarstw powyżej 20 ha było średnio 6,9% i posiadały 37,6% użytków rolnych. Najwięcej liczbowo tych gospodarstw było w woj. warmińsko-mazurskim, zachodniopomorskim i kujawsko-pomorskim, a najmniej (0,5–2,2%) w małopolskim, podkarpackim, świętokrzyskim i śląskim. Zjawiskiem niekorzystnym w skali kraju i regionu jest duży udział gospodarstw małych o powierzchni do 5 ha, które wg Brodzińskiego [2002] tworzą tzw. obszary problemowe w rolnictwie. Są to najczęściej gospodarstwa położone na gruntach słabych i bardzo słabych, z małą obsadą zwierząt (poniżej 20 DJP na 100 ha użytków rolnych), produkujące z reguły na własne potrzeby, niedoinwestowane, o małej wydajności i dochodowości [Jóźwiak 2004]. Alternatywą dla tych gospodarstw jest zmiana profilu produkcji i uzyskiwanie dochodów ze źródeł pozarolniczych.

Tabela 2. Prognoza struktury agrarnej gospodarstw rolnych w 2020 r. Źródło: MRiRW 2005
 Table 2. Prognosis of farm size in 2020. Source: MRiRW 2005

Makroregion* Macroregion*	Liczba gospodarstw Number of farms	Grupy obszarowe Groups of farm size ha UR**					
		1-2	2-5	5-10	10-20	20-50	≥ 50
Ogółem Total	1 682 764	40,5	30,6	8,5	8,6	9,3	2,5
Środkowo-zachodni Midwestern	147 660	26,1	20,8	8,0	13,3	25,2	6,6
Środkowo-wschodni Mideastern	658 237	35,4	29,3	8,7	13,6	11,7	1,3
Południowo-wschodni South-eastern	580 862	49,6	35,7	7,8	4,7	1,8	0,4
Południowo-zachodni South-western	146 285	48,9	28,2	5,7	2,0	9,6	5,6
Północny Northern	149 720	33,1	28,8	13,0	3,9	11,8	8,5

*Poszczególnym makroregionom odpowiadają następujące województwa – Each macroregion corresponds to following provinces respectively:

- środkowo-zachodni – midwestern: kujawsko-pomorskie, wielkopolskie,
- środkowo-wschodni – mideastern: łódzkie, mazowieckie, lubelskie i podlaskie,
- południowo-wschodni – south-easter: świętokrzyskie, małopolskie, podkarpackie, śląskie,
- południowo-zachodni – south-western: opolskie, lubuskie, dolnośląskie,
- północny – northern: zachodniopomorskie, pomorskie i warmińsko-mazurskie

**UR – użytek rolny – agricultural land

Rozdrobnienie potencjału wytwórczego polskiego rolnictwa jest szczególnie widoczne, jeśli dokonamy porównania z innymi państwami UE. Średnia powierzchnia użytków rolnych polskiego gospodarstwa w 2005 r. wynosiła 7,6 ha, natomiast w Czechach – 84,2 ha, Wlk. Brytanii – 55,7 ha, Danii – 53,7 ha, Francji – 48,7 ha, Niemczech – 43,7 ha, Szwecji – 42,1 ha, Finlandii – 32,1 ha, Irlandii – 31,8 ha. Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego świadczy o tym, że polskie rolnictwo znajduje się w gorszej pozycji konkurencyjnej na jednolitym rynku europejskim [Poczta 1998, Maśniak 2007].

Zdaniem Zegara [2000] wielkość obszarowa gospodarstwa pozostaje nadal podstawowym kryterium jego siły ekonomicznej i determinuje kształtowanie się podstawowych relacji produkcyjno-ekonomicznych, co znajduje odzwierciedlenie w dochodach. Klasyfikacja gospodarstw rolnych według powierzchni użytków rolnych jest jednak typologią coraz rzadziej stosowaną w UE. Została ona bowiem zastąpiona przez grupowanie według parametrów ekonomicznych ustalonych w ramach wspólnej typologii gospodarstw rolnych. Miarą wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych jest suma standardowych nadwyżek bezpośrednich wszystkich działań w gospodarstwie, która wyrażona jest w ESU – europejskich jednostkach wielkości (1 ESU wynosi 1200 euro). Według Józwiaka [2004] wielkość ekonomiczna gospodarstwa jest miernikiem uwzględniającym wszystkie trzy podstawowe czynniki (ziemię, kapitał i pracę) i dlatego trafniej niż obszar użytków rolnych informuje o wielkości gospodarstwa.

Wielkość ekonomiczna gospodarstw rolnych wykazywała ścisłą zależność od powierzchni użytków rolnych. Gospodarstwa od 0 do 5 ha zaliczały się z reguły do najmniejszej klasy wielkości ekonomicznej (0–2 ESU), od 5 do 15 ha – 2–4 ESU, od 15 do 20 ha – 8–12 ESU, od 20 do 100 ha – do 40 ESU, a jednostki powyżej 100 ha – 40–100 ESU [Paluszek 2008]. Większość gospodarstw rolnych w Polsce to gospodarstwa bardzo małe ekonomicznie, o wielkości 0–2 ESU. Za żywotne ekonomicznie uważane jest gospodarstwo, kiedy jego wielkość wynosi przynajmniej 4 ESU.

Według GUS [2008] w 2007 r. gospodarstw należących do klasy wielkości 0–2 ESU było 68%, a 2–4 ESU – 13%. Gospodarstwa te zajmowały 33% użytków rolnych. Największy odsetek tych gospodarstw notowano w woj. śląskim, podkarpackim i małopolskim.

Gospodarstwa duże (>40 ESU) zajmowały odpowiednio: w Polsce 18,5, na Węgrzech – 56,5, w Danii – 77,0 w Niemczech – 79, a w Czechach – 84% użytków rolnych.

Według wielu autorów [Józwiak 2007, Orłowski 2000, Wrzaszcz 2008] konkurencję na rynku zdolne są podjąć gospodarstwa powyżej 16 ESU, co jest odpowiednikiem wielkości standardowej nadwyżki bezpośredniej na poziomie 75 tys. zł. Granica konkurencyjności i zdolności rozwojowej gospodarstwa znajduje się między 8–16 ESU.

Największy odsetek gospodarstw o wielkości ekonomicznej do 8 ESU odnotowano w Rumunii (97,5%), na Litwie (95,2%), w Bułgarii (92,2%) i Polsce (90,4%).

Gospodarstw największych ekonomicznie (powyżej 100 ESU) było w Holandii 32,6%, Belgii – 22,6%, Danii, Wielkiej Brytanii, Francji, Niemczech – 22,5%, a w Polsce zaledwie 0,2%.

Zmiany struktury agrarnej

Zmniejszanie zatrudnienia w rolnictwie w dużym stopniu będzie powiązane z tendencjami przemian w strukturze agrarnej. Według MRiRW [2005] w 2020 roku będzie ok. 1700 tys. indywidualnych gospodarstw rolnych, o 10–15% mniej niż w 2005 r., lecz o silniej spolaryzowanej strukturze obszarowej i dużym zróżnicowaniu regionalnym (tab. 2). W grupie gospodarstw o obszarze 20 ha i więcej znajdować się będzie około 63% ogólnego arealu użytków rolnych. Przewidywana polaryzacja obszarowa gospodarstw i koncentracja gruntów w jednostkach największych będzie następować w wyniku kurczenia się zbiorowości z grup obszarowych od 3 do 20 ha użytków rolnych. Jeżeli utrzyma się dotychczasowa tendencja w narastaniu liczby jednostek o obszarze 1–2 ha, w 2020 r. będzie ich ok. 680 tys., czyli ok. 40% ogółu gospodarstw rolnych. Gospodarstwa te będą obejmować tylko 6% powierzchni użytków rolnych. Średni obszar użytków rolnych w gospodarstwach indywidualnych będzie wynosił około 9 ha użytków rolnych.

Z prognozy wynika, że procesy koncentracji ziemi najsilniej zaznaczać się będą na terenach środkowo-wschodnich i północnych kraju. Największym rozdrobnieniem agrarnym cechować się będzie makroregion południowo-wschodni i południowo-zachodni. Prawie połowa ogółu gospodarstw rolnych położonych na tych terenach będzie mieć od 1 do 24 ha użytków rolnych.

Strategia rozwoju rolnictwa wdrażana przez wspólną praktykę rolną UE przewiduje rozwój gospodarstw rodzinnych. Gospodarstwa te spełniają warunki zrównoważonego rozwoju, zabezpieczają bioróżnorodność obszarów wiejskich, równowagę ekologiczną oraz wysoką jakość wytwarzanych produktów [Woś 2004, Woś i Zegar 2004, Jankowiak i in. 2006]. Tempo procesów koncentracji gruntów zależeć będzie od sytuacji na rynku ziemi rolniczej oraz od oddziaływania czynników o charakterze społecznym i demograficznym.

Według Józwiaka [2004], Gorzelaka [2005], Myczki i in. [2009] nastąpi istotne rozwarstwienie i polaryzacja gospodarstw rolnych, a na rynku pozostanie 500–800 tys. gospodarstw o produkcji powyżej 16 ESU, co stanowić będzie 20–30% wszystkich gospodarstw rolnych. Będą one gospodarować na powierzchni przekraczającej 50% użytków rolnych; w nich będzie się dokonywał postęp techniczny i technologiczny. Autorzy przewidują również zmniejszenie liczby gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych do ok. 27%, a areалу użytku rolnych do 70% w porównaniu ze stanem z 2002 r. W związku z tym konieczne jest prowadzenie działań zmierzających do poszukiwania zatrudnienia i źródeł dochodów poza rolnictwem, bez konieczności zmiany miejsca zamieszkania. Wzrasta zatem presja na wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, zapewniający mieszkańcom utrzymanie oraz zachowanie i kontynuowanie tradycji i kultury polskiej wsi [Dawidowski 2009].

Według Orłowskiego [2000] taka perspektywa oznacza konieczność działań ukierunkowanych na aktywizację zawodową ludności wiejskiej i stworzenie w tym okresie odpowiedniej liczby nowych miejsc pracy. Wielu autorów [Kłodziński 1996, Kaliszczak 2001, Adamowicz 2005] podkreśla, że wielofunkcyjne wykorzystanie wiejskiej przestrzeni produkcyjnej jest integralną częścią rozwoju zrównoważonego.

WNIOSKI

1. Polska charakteryzuje się znacznym potencjałem ziemi rolniczej, biorąc pod uwagę areal użytków rolnych oraz udział w produkcji rolnej UE.
2. Struktura agrarna charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem i zróżnicowaniem regionalnym. Przeważają gospodarstwa o wielkości ekonomicznej 0–2 ESU. Najwięcej tych gospodarstw znajduje się w województwach śląskim, podkarpackim i małopolskim.
3. Warunkiem zwiększenia konkurencyjności polskiego rolnictwa jest poprawa struktury agrarnej, zmniejszenie zatrudnienia oraz zwiększenie wydajności pracy, która jest kilkakrotnie mniejsza niż w Danii, Holandii, Niemczech i Francji.
4. W perspektywie najbliższych dwudziestu lat gospodarstwa o powierzchni 20 ha i więcej zwiększą swój udział w areale użytków rolnych z 37,6 do 63,0%.
5. Tempo procesów koncentracji użytkowanej rolniczo ziemi będzie zależeć od sytuacji na rynku ziemi oraz oddziaływania czynników o charakterze społecznym i demograficznym.
6. Strategia wspólnej polityki rolnej UE przewiduje wspieranie i rozwój gospodarstw rodzinnych, które spełniają warunki zrównoważonego rozwoju, zabezpieczają bioróżnorodność i aktywizację obszarów wiejskich.

PIŚMIENNICTWO

- Adamowicz M. 2005. Zrównoważony i wielofunkcyjny rozwój rolnictwa a agronomia. *Annales UMCS, sec. E, Agricultura*, 60, 7–91.
- Baum R., Wielicki W., 2007. Prognoza przeobrażenia w rolnictwie do 2030 r. *Wieś i Rolnictwo*, 1, 19–32.
- Brodziński Z., 2002. Obszary problemowe w rolnictwie na przykładzie województwa warmińsko-mazurskiego. *Fragm. Agron.* 1, 201–212.
- Charakterystyka obszarów wiejskich w 2005. Urząd Statystyczny, Olsztyn 2006.

- Dawidowski J. B., 2009. Infrastruktura rolnicza i wiejska – szanse i zagrożenia. [W:] *Przyszłość sektora rolno-spożywczego i obszarów wiejskich*. Puławy IUNG-BIP, 53–62.
- Gołębiewska B., 2008. Zróżnicowanie wykorzystania zasobów produkcyjnych w rolnictwie krajów UE. *Rocz. Nauk. SERiA*, 10(1), 91–96.
- Gorzela E., 2005. Rozwój polskiego rolnictwa przed i po 2004 r. *Zag. Ekon. Rol.*, 2, 6–17.
- GUS, 2005, 2006, 2007, 2008. *Rocznik Statystyczny*, Warszawa.
- Jankowiak J., Bieńkowski J., Sadowski A., 2006. Struktura obszarowa gospodarstw w Polsce oraz jej wpływ na produkcję rolniczą i środowisko. *Fragm. Agron.*, 2, 39–57.
- Jóźwiak W., 2004. Polskie gospodarstwa rolne w latach 1996–2006. Analiza i średnioterminowe prognozy. *Wieś i Rolnictwo*, 2, 199–208.
- Jóźwiak W., 2007. Kondycja ekonomiczna i perspektywy rozwoju różnych grup gospodarstw rolniczych w Polsce. *Studia i Raporty*. – IUNG PIB, 7, 9–20.
- Kaliszczyk L., 2001. Wybrane aspekty zrównoważonego rozwoju. *Zag. Doradz. Rol.* 1, 70–81.
- Kłodziński M., 1996. Wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich w Polsce i w krajach UE. SGGW, Warszawa.
- Krasowicz S., Kuś J., 2006. Regionalne zróżnicowanie produkcji roślinnej w Polsce na tle warunków przyrodniczych i ekonomiczno-organizacyjnych. *Wieś Jutra*, 6, 3–5.
- Maśniak J., 2007. Koncentracja ziemi rolniczej jako czynnik poprawy konkurencyjności polskiego rolnictwa. *Rocz. Nauk. SERiA*, 10(1), 254–258.
- Mierosławska A. 2008. Zmiany w strukturze agrarnej w trzy lata po akcesji Polski do UE w ujęciu regionalnym. *Rocz. Nauk. SERiA*, 10(3), 392–397.
- MRiRW, 2005. *Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007–2013 (z elementami prognozy do roku 2020)*. Warszawa.
- MRiRW, 2007. *Program rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013*. Warszawa.
- Myczko A., Wójcicki Z., Wierzbicki K. 2009. Znaczenie rozwoju infrastruktury rolniczej. [W:] *Przyszłość sektora rolno-spożywczego obszarów wiejskich*. IUNG – PIB, Puławy, 39–52.
- Orłowski W., 2000. Makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju polskiego rolnictwa w długim okresie. IRWiR PAN, Warszawa.
- Poczta W., 1998. Sytuacja strukturalna i produkcyjna rolnictwa polskiego w aspekcie integracji z UE. [W:] *Wieś i rolnictwo w procesie integracji z UE*. Wyd. AR Poznań, 59–80.
- Woś A., 2004. Zmiany w strukturze agrarnej rolnictwa polskiego do 2020 r. *Zag. Ekon. Rol.*, 1, 31–42.
- Woś A., Zegar J. S., 2004. Rolnictwo społecznie zrównoważone – w poszukiwaniu nowego modelu dla Polski. *Wieś i Rolnictwo*, 3, 9–23.
- Wrzaszcz W. 2008. Zdolność konkurencyjna gospodarstw zrównoważonych. *Rocz. Nauk. SERiA*. 10(3), 575–580.
- Zegar J. S., 2000. Dochody gospodarstw chłopskich w okresie transformacji (na przykładzie gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną). IERiGŻ, Warszawa.
- Zegar J. S., 2004. Dochody w strategii rozwoju rolnictwa. IERiGŻ, Warszawa.

Summary. Poland has considerable resources of agricultural land taking into account the area of arable land and share in agricultural production of the European Union. The structure of farmholdings differs in regions of the country, from small in the southern part to large in the northern parts. In Poland, the enlargement of farm size is a main precondition of higher labour productivity, growth of farm income and improvement of the Polish agricultural competitiveness. The strategy of Rural Areas Development and Agriculture for 2007–2013 predicts supporting and strengthening of family farms, which fulfil criteria of sustainable development and increase biodiversity of agroecosystems.

Key words: agriculture, rural areas, employment in agriculture, prognosis of changes in the number and area of farms